

Релокація підприємств в Україні в умовах воєнного стану

Повномасштабне вторгнення росії у 2022 році створило пряму загрозу для виробничого потенціалу України, спричинивши необхідність масового та вимушеного переміщення бізнесу. Державна програма релокації, ініційована Міністерством економіки, стала ключовим антикризовим інструментом, спрямованим насамперед на збереження підприємств, які створюють робочі місця, виробляють критично важливі товари та формують ВВП країни. Ця програма мала на меті не лише врятувати фізичні активи, а й забезпечити функціональну безперервність економіки в умовах безпрецедентної військової агресії.

Урядова підтримка була комплексною. Вона включала підбір відповідних виробничих і складських приміщень у безпечніших регіонах, сприяння в розселенні працівників, а також підтримку у відновленні порушеної логістики, пошуку сировини та налагодженні нових ринків збуту. Вирішальною перевагою державної програми стала безкоштовна логістика, забезпечена силами «Укрзалізниці» та «Укрпошти», яка дозволила фізично перемістити великі виробничі потужності із зон бойових дій. Ця допомога була критично важливою, особливо для компаній, які втратили доступ до своїх оборотних коштів або не мали можливості самостійно фінансувати масштабний переїзд.

Програма продемонструвала високу ефективність на початковій, найбільш кризовій фазі. Завдяки оперативним заходам, значна кількість підприємств змогла відновити діяльність на нових місцях. Станом на середину липня 2022 року, за програмою релокації у безпечні регіони переміщено 678 підприємств, з яких 68% (467 підприємств) вже відновили свою роботу. Більшість компаній перемістили свої потужності до Львівської (24,6% релокованих підприємств), Закарпатської (16,1%) та Чернівецької (11,4%) областей [1]. Географічний вибір був очевидний: регіони західної України, крім відносної безпеки, пропонували ключову логістичну перевагу – близькість до кордонів Європейського Союзу, що відкрило для експортно-орієнтованого бізнесу критично важливі транспортні шляхи в умовах фактичної блокади морських портів.

Фінансова стійкість релокованих виробництв після переїзду забезпечується важливим доповненням до державної підтримки – міжнародною донорською допомогою. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), за фінансування Швейцарії та США, ініціював програму компенсації витрат, спрямовану на покриття потреб, пов'язаних із відновленням роботи на новій локації. Максимальна сума фінансування, що надається в межах ініціативи ЄБРР для компенсації витрат із релокації для виробничих підприємств, становить до 30 000 євро. Програма покриває витрати, які не були відшкодовані іншими джерелами, зокрема: транспортування обладнання, сировини та готової продукції; пакування, демонтаж, налаштування, ремонт, оренда та придбання обладнання; використання приміщень, включаючи один місяць оренди, інженерні або ремонтно-будівельні роботи у складських та виробничих приміщеннях [2]. Таке цільове фінансування стало вирішальним для малого та середнього бізнесу з виробничими потужностями, забезпечуючи їм необхідну ліквідність для швидкого рестарту. Крім того, держава надала важливі соціальні гарантії працівникам, які переїжджають, включаючи компенсацію проїзду, перевезення майна та одноразову допомогу, що мало на меті мінімізувати соціальні виклики внутрішнього переміщення колективів.

Окрім прямої допомоги у фізичному переміщенні та міжнародних грантів, стійкість релокованого бізнесу забезпечується через державні кредитні та соціальні програми. Ключовим інструментом є Державна програма «Доступні кредити 5-7-9 %», яка була адаптована для підтримки воєнних економічних пріоритетів. У рамках цієї програми підприємства, які релокувалися, можуть отримати фінансування на поповнення оборотного капіталу або на інвестиційні цілі, зокрема на придбання чи відбудову основних засобів. Фінансова підтримка може сягати до 150 млн грн, а відсоткова ставка може бути знижена від 1 % річних за рахунок компенсації відсотків державою. Завдяки цій програмі, компанії, що переїхали, отримують доступ до відносно дешевих та довгострокових ресурсів, необхідних для відновлення повноцінної роботи [5].

Соціальний захист працівників, переведених у зв'язку з релокацією, також є критичним елементом. Уряд гарантує працівникам компенсацію вартості проїзду та перевезення майна (до 500 кг на працівника), а також виплату одноразової допомоги у розмірі місячного посадового окладу за новим місцем роботи. Ці гарантії є важливими для збереження кваліфікованих колективів і мінімізації соціальних ризиків вимушеного внутрішнього переміщення [4].

Паралельно з державною програмою, фіксується загальна динаміка міграції бізнесу, що визначається за зміною юридичної адреси в Єдиному державному реєстрі (ЄДРПОУ). Ця міграція, хоч і зменшується в динаміці порівняно з піковими періодами, продовжує формувати регіональний економічний ландшафт. Вона охоплює переважно сфери послуг, торгівлі та будівництва, і її рух значною мірою зосереджений навколо великих адміністративних центрів. За даними Єдиного державного реєстру, в Україні за 8 місяців 2025 року було зафіксовано 8 345 переїздів бізнесу з одного регіону в інший. Основні напрямки переміщення бізнесу, за даними Опендатабот, зосереджені на маршрутах до та з Києва. При цьому регіональні лідери за позитивним балансом релокації (приїхало більше, ніж виїхало) включають Харківщину (+374 компанії), Запорізьку (+276) та Львівську (+161) області [3].

Таке розмежування вказує на явище «двошвидкісної міграції»: «релокація виживання» (державна програма, орієнтована на Захід) та «релокація оптимізації» (перереєстрація послуг та адміністративних функцій навколо

столиці). Водночас, позитивний баланс у прифронтових областях, таких як Харківщина та Запоріжжя, свідчить про утворення стійких регіональних хабів, що, ймовірно, пов'язано з логістикою відбудови та необхідністю бути поруч із сировинною базою. Це вимагає окремої політики підтримки для стимулювання економічної активності в цих ризикованих, але стратегічно важливих регіонах.

Аналіз впливу релокації на економічний розвиток приймаючих регіонів дає неоднозначні результати. Для великих областей, які прийняли найбільшу кількість підприємств (наприклад, Львівська), загальний макроекономічний вплив на внутрішній регіональний продукт та доходи населення виявився незначним. Це пояснюється тим, що навіть створення кількох тисяч нових робочих місць становить відносно малу частку в їхній загальній економіці. Однак, для менших економік, зокрема Закарпатської та Хмельницької областей, було зафіксовано значущий позитивний вплив на основні економічні показники. Для Закарпаття, регіону з високим рівнем трудової міграції, приплив виробничих підприємств став важливим чинником створення якісних робочих місць і позитивної структурної диверсифікації економіки, залучаючи сектори з вищою доданою вартістю (ІТ, машинобудування, металообробка).

Незважаючи на успіх у збереженні активів, вимушене переміщення створило і стратегічні виклики для регіонів-реципієнтів. Зростання концентрації виробничих потужностей підвищує антропогенне та техногенне навантаження на довкілля. Хоча більшість релокованих виробництв не мають значного негативного впливу, діяльність деяких енергомістких підприємств вимагає ретельного екологічного моніторингу та значних інвестицій у модернізацію комунальної інфраструктури, енергомереж та очисних споруд. Крім того, забезпечення житлом переміщених працівників залишається критичним вузьким місцем, що часто вимагає від місцевої влади адаптованих рішень, таких як партнерство з приватним бізнесом для будівництва тимчасового житла.

Узагальнюючи, програма релокації бізнесу в Україні є одним із найважливіших досягнень економічної політики в умовах війни. Вона виконала свою головну функцію – збереження виробничих активів та економічної стійкості. На майбутнє, стратегія підтримки має бути посилена, перетворивши антикризовий захід на фундамент структурної трансформації. Це передбачає забезпечення довгострокової стійкості програм фінансової компенсації (на кшталт ЄБРР), стимулювання довгострокової інтеграції підприємств у нові регіони (наприклад, через пільгові умови землекористування) та цільові інвестиції у прикордонну логістику та екологічно стійкий розвиток західних областей.

Список використаних джерел:

1. Релокація бізнесу: у безпечні регіони переміщено вже 678 підприємств. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=848b9e47-8b94-4495-9e76-aec1eee8d371&title=RelokatsiiaBiznesu-UBezpechniRegioniPeremischenoVzhe6pri78-Pidmstv> (дата звернення: 13.10.2025).
2. Компенсація витрат із релокації для виробничих підприємств. *Дія.Бізнес Старт*. URL: <https://business.diia.gov.ua/news/kompensatsiia-vytrat-iz-relokatsii-dlia-vyrobnichykh-pidpriemstv> (дата звернення: 13.10.2025).
3. Динаміка релокації підприємств у 2025 році. дослідження опендатабот. *Дія.Бізнес Старт*. URL: <https://business.diia.gov.ua/news/dynamika-relokatsii-pidpriemstv-u-2025-rotsi-doslidzhennia-opendatabot> (дата звернення: 13.10.2025).
4. Пільги для працівників релокованих підприємств: як підтримують бізнес. *Бізнес.Район. Ділові новини*. URL: <https://business.rayon.in.ua/news/517634-pilgi-dlya-pratsivnikiv-relokovanih-pidpriemstv-yak-pidtrimuyut-biznes> (дата звернення: 14.10.2025).
5. Фінансова підтримка для релокованого бізнесу. *Invest in Lviv*. URL: <https://investinlviv.com/finansova-pidtrimka-dlya-relokovanogo-biznesu/> (дата звернення: 14.10.2025).